

Proloog

Amandine Lucile Aurore Dudevant en haar twee kinderen vertrokken vanuit Parijs, reisden naar het zuiden en stapten bij Lyon op de boot over de Rhône naar Avignon. Daar namen ze paard en wagen en trokken langs de Middellandse Zee naar Perpignan en door de Pyreneeën de grens over naar Barcelona. Frédéric Chopin reisde niet met zijn geliefde maar vertrok in gezelschap van een vriend naar het zuiden en ging in Port-Vendres aan boord van de oceaanstomer naar Barcelona. Vanuit daar vertrokken ze gezamenlijk, met z'n vieren, met de El Mallorquin naar Palma, waar ze in de tweede week van november arriveerden.

Mallorca.

Zoals altijd liep alles anders dan hij van tevoren had bedacht. Allereerst zinde het hem niet dat Amandine per se haar kinderen mee wilde nemen. Hoe was het mogelijk om fatsoenlijk te werken als er twee onruststokers om hen heen drementelden? Ze zouden een blok aan hun been worden. Zij wilde werken aan haar nieuwe boek en ook hij was hier niet om vakantie te vieren. Ze kwamen hier allebei met een doel en dat zou alleen maar verder uit

zicht raken. Maar Amandine hield voet bij stuk, ze wilde haar kinderen onder geen beding achterlaten. En dus legde hij zich erbij neer, al was het maar omdat hij wist dat hij zonder haar, helemaal alleen, zijn bestemming niet zou bereiken. Hij voelde zich al maanden zwak, hij hoestte veel, en hij had haar hulp nodig. Ook al waren ze geliefden, steeds vaker betrapte hij zich erop dat zijn liefde voor haar vooral bestond uit de behoefte om door haar verzorgd te worden.

Frédéric en Amandine namen hun intrek in een appartement aan de Carrer de la Mar, dicht bij de zee, in het drukke centrum maar ook praktisch naast het koninklijk paleis van La Almudaina, terwijl ze naar een permanente woning zochten. Een week nadat ze op Mallorca waren gearriveerd, betrokken ze een vrijstaand huis even buiten Palma. Daar wachtte Chopin op zijn half-vleugel. De transporteurs in Parijs hadden hem hooguit twee weken reistijd beloofd, de piano werd verscheept vanaf Marseille, maar die twee weken waren al ruimschoots verstreken en nog steeds was hij verstoken van zijn instrument. Chopin huurde een eenvoudige piano, om de dreunende inspiratie die zich in zijn lichaam een weg naar buiten probeerde te banen, de ruimte te geven. Hij hoorde de zon en de droogte van de zomer in het instrument terug. De uitgedroogde klanken en het bleke bovenblad maakten hem onrustig en knorrig en hij bleef maar stemmen en luisteren, tot hij opnieuw in een onbedaarlijke hoestbui losbarstte die kleine, minuscule bloedspetters op de toetsen achterliet. In de dagen erna kwam de dokter, hij liet nog twee artsen komen, en alle drie waren ze unaniem in hun oordeel: tuberculose. Ze adviseerden hem om een droger klimaat op te zoeken want de winter kwam eraan

en dit was niet de juiste omgeving voor hem. Maar hij kon niet vertrekken. Dit was de winter van de preludes. Hij negeerde het advies van de medici en hij negeerde de protesten van zijn eigen lichaam. Toen ze tijdens een bezoek aan Valldemossa de mogelijkheid kregen hun intrek te nemen in het imposante klooster, aan de rand van de vallei met uitzicht over het dorp en de heuvels, twijfelden ze geen moment en vertrokken onmiddellijk uit hun woning en verhuisden naar het dorp in de bergen. Twee dagen later kregen ze bericht dat zijn piano was gearriveerd. De douane vroeg onredelijk hoge invoerrechten. Amandine reisde af naar Palma, onderhandelde dagenlang met de douane en keerde – na minder dan de helft van het gevraagde bedrag betaald te hebben – met de piano terug naar het klooster.

De dorpsgenoten van Valldemossa hadden grote moeite met de manier waarop Amandine zich kleepte – onbehoorlijk mannelijk en onzedelijk – en ze rookte ook nog, gewoon in het openbaar. Daarnaast klonk het gehoest van Chopin nu al wekenlang over het plein. Al snel waren de bewoners van het dorp het echtpaar zat en ze wilden hen en Chopins besmettelijke ziekte daar niet meer hebben. Maar ze bleven.

Kou en regen teisterden het eiland en het klooster bood nauwelijks bescherming tegen het klimaat. Chopin werkte dag en nacht. Boven het gehuil van de wind uit klonk zijn muziek en binnen zes weken had hij ze afgerond: vierentwintig preludes.

Chopin was uitgeput, leeg en ziek. Amandine ontfermde zich over haar geliefde, terwijl ze verder werkte aan haar roman en voor de kinderen zorgde, tot de dorpelingen hen echt niet langer tolereerden. Ze besloten Mallor-

ca te verlaten en Amandine trok de doodzieke Chopin in een kar over de bergpaden terug naar Palma.

Ze was ervan overtuigd dat het niet de tuberculose was die Chopins longen deed bloeden, maar dat het de preludes waren die zijn lichaam na al die jaren hadden verlaten. Dat ze zich uit zijn lijf hadden losgescheurd terwijl het genie zich er na het voltooiën van zijn levenswerk nog steeds aan vastklampte. De vierentwintig preludes, alle vierentwintig toonsoorten, langs zijn ribben omhoog en weer terug.

Langzaam maar zeker herstelde hij van de wonden die de preludes in zijn borstkas hadden achtergelaten. En toen ze enkele maanden later vanuit Marseille weer naar Parijs trokken, was Frédéric nagenoeg genezen.

Een helderblauwe hemel, geen zuchtje wind. Het is vandaag vijf jaar en drieëntwintig dagen geleden dat Valentin Grossman vluchtte en dit is de dag waarop hij terugkeert. Hij staat roerloos op de Scharnweberstraße. Zijn ogen gaan langs het verwoeste decor. Geen gebouw meer overeind. De straten zijn opengereten, alsof een reusachtige ploeg zich dwars door de stad een weg heeft gebaand. Zo nu en dan blijven zijn ogen even hangen, bij een gevel, een pand aan het einde van de straat dat nog intact is, de twee geknakte bomen verderop. Hij herkent de straat nauwelijks meer.

Ratelende machinegeweren, geschreeuw. Vanachter de ruïnes klinkt een doffe explosie. De geluiden zijn hem vreemd.

Overall in de straat staan Russische soldaten. Een van de soldaten uit het groepje links tegen de gevel richt zijn Tokarev op Valentin. Valentin slaat zijn ogen neer, vermijdt contact. De soldaat begint te lachen en draait zich om naar zijn kameraden.

Valentin was vertrokken toen hier mensen nog hand in hand door de parken wandelden en er auto's door de

drukke straten reden. Hij was al een aantal keren aan het noodlot ontsnapt, het geluk zou niet oneindig aan zijn zijde blijven. Ze hadden te lang gewacht.

Er scheren twee Sturmoviks over, laag en dreigend. Valentin schrikt op uit zijn gedachten, bukt in een reflex. Dan richt hij zich op, haalt diep adem, zwaait zijn plunjezak over zijn schouder en begint te lopen. Hij moet naar huis, naar Elise. Eerst de Müllerstraße, dan de Chausseestraße. Het is lastig oriënteren. De ijkpunten van de stad zijn met een grote duim de aarde in gedrukt. De lijnen zijn verdwenen, alles is een grote, grauwe massa.

Op het kruispunt herkent Valentin het hoge pand waar voorheen smederij Hansen was gevestigd. Het restaurant verderop is weg, het hele pand is tussen de belendende gebouwen weggevaagd.

In de rivier drijven kadavers. Lijken. Op de brug ligt een lichaam. Het achterhoofd vol bloed, de benen in een vreemde knik, de armen onder het bovenlichaam gevouwen. Om zijn nervositeit te bezweren begint Valentin het eerste deel van de Italiaanse Symfonie van Mendelssohn te neuriën. Na de brug slaat hij linksaf een zijstraat in en versnelt een beetje, tot hij zes soldaten ziet staan. Voor hen ligt een kameraad op een vrouw, hij duwt en kreunt. Valentin probeert niet te kijken maar zijn blik haakt zich in het tafereel vast en het is onmogelijk zich eruit te bevrijden. Een van de soldaten maakt zich los uit het groepje, port Valentin met de kolf van zijn wapen in zijn zij, net onder de ribben. Wegwezen. Valentin steekt zijn linkerhand op ter verontschuldiging, loopt snel verder. Verderop, uit het zicht van de Russen, zijgt hij neer op een muurtje en laat de pijn toe.

De brief van Elise brandt in zijn borstzak. Hij zou hem

nu het liefst tevoorschijn halen. De brief waarin ze had geschreven dat ze elkaar weer zouden treffen zoals rivieren op het laagste punt samenkomen en hun weg vervolgen naar de zee, 'waar alles samenkomt (dat is onze liefde), wees niet bevreesd lieve Valentin, het komt allemaal goed'.

Valentin zet zijn verlangen naar Elise van zich af, zoals hij de afgelopen jaren had geleerd de honger weg te duwen. Hij is mager, maar hij leeft nog.

Hij staat op, kreunt even van de plotselinge stijfheid, en gaat verder. Bij de gedachten aan hun woning golft angst door zijn lichaam, ingekleurd met levendige gedachten aan hun huis dat brandend en knetterend instort. Hij hoort Elise vanuit het inferno. Ze roept zijn naam, steekt haar hand naar hem uit.

Als Valentin thuis pianospeelde, kwam Elise vaak achter hem staan en legde haar handen op zijn schouders, heel licht, om zijn spel niet te verstoren. Maar verstoren deed ze niet, hij voelde zich juist sterker. Als haar handen op zijn schouders lagen verdween de zelfverachting en beroerden zijn vingers de toetsen vloeiender, natuurlijker. Dan kon hij de noten beter vinden in zijn hoofd, week hij af van de bladmuziek, ging ermee aan de haal. Hij had het haar nooit gezegd, maar hij wenste dat zij altijd achter hem kon staan, overal.

Nu pas ziet Valentin overal Russen op de balkons zitten. Als toeschouwers van een spel waarvan hij een van de spelers is. De soldaten drinken, schreeuwen. Na jaren van strijd is er nu niets meer om tegen te vechten, er zijn alleen nog verveling en drank.

Alle woningen lijken door hen bezet. Er zijn hier nauwelijks burgers, ze zijn de stad ontvlucht. Naar de voorste-

den of verder, naar het platteland, waarvan Valentin juist was teruggekeerd. Niemand wil de nieuwe machthebbers in de weg lopen, hij ook niet. Maar het zijn niet de Russen die Valentin vreest. Het is de stad die hem ongemakkelijk maakt. Het verbaast hem, de beklemming die zich van hem meester maakt naarmate hij zijn vertrouwde buurt nadert. Daar is café Rausch. Vier straten verder de oude bibliotheek. Valentins lichaam lijkt zich te verzetten tegen de stad, alsof het zich bij de aanblik van deze plekken het gevaar van voor zijn vertrek herinnert. Hij denkt aan Leo, aan de avonden bij zijn mentor thuis in de Hünensteig. Hoe zal het hem en zijn vrouw Rita zijn vergaan? Hoe zou de verzetsgroep Onkel Emil zich hebben gehouden? Die avonden vol met muziek en wijn en gesprekken, samen met Rita, Elise en vrienden.

Hij kan Leo's piano bijna ruiken.

Een soldaat komt uit een portiek tevoorschijn en loopt recht op Valentin af. Rooddoorlopen ogen kijken hem aan.

'Nazihond,' roept de man in het Russisch, 'horlosie!'

Valentin laat zijn zak met bezittingen los, laat hem zijn kale polsen zien. 'Ik spreek Russisch,' zegt hij, in de taal die hij jarenlang niet meer heeft gesproken. De woorden klinken eigenaardig, alsof een vreemde ze uitspreekt.

'Wat doe je hier?'

'Ik kom terug naar huis, we woonden in Berlijn.'

De soldaat, een jongen nog, is nerveus, het zweet druipt van zijn ongeschoren kin.

'Mijn familie is nu dood.'

Valentin schrikt van zijn eigen woorden. Het is de eerste keer dat hij ze uitspreekt en ze vervullen hem onmiddellijk met spijt. De zin maakt alles definitief. De soldaat

kalmeert. Wantrouwend glijdt zijn blik langs Valentins lichaam, zijn kleren, de plunjezak.

‘Vermoord door de nazi’s?’

‘Da.’

Hij laat zijn machinegeweer zakken, zet enkele stappen achteruit, kijkt om zich heen, wenkt Valentin en loopt naar de portiek waaruit hij vandaan is gekomen. Valentin pakt zijn zak en volgt hem door een gehavende deurpost naar het achterliggende pand. Binnen pakt de soldaat een fles, zet hem aan zijn mond en geeft hem daarna aan Valentin. Twee soldaten slapen tegen de muur. Valentin neemt een slok zonder te registreren wat er op het etiket staat. Het is lang geleden dat hij alcohol heeft gedronken. Nog een teug en hij geeft de fles terug aan de soldaat, die onrustig heen en weer beent.

‘Waar ben je geboren?’

‘Hier in Berlijn. Mijn vader komt uit Krementsjoek.’

‘Krementsjoek. Krementsjoek,’ herhaalt de soldaat, alsof hij zijn geheugen probeert wakker te schudden met de klanken van de stad. Hij neemt nog een slok, hangt zijn machinegeweer om zijn schouder, lijkt iets te ontspannen. De jongen begint op monotone toon te vertellen over wat de Duitsers in zijn geboortedorp hebben aangericht.

‘Ze hebben iedereen opgehangen. Onze moeders, zusters, vrouwen. Op de pleinen, straten, in de kerk, aan de bomen in het park.’ Hij drinkt opnieuw, kijkt steeds nerveus naar buiten en geeft de fles aan Valentin. Die wil geen slok nemen maar doet het toch.

‘Ze gooiden baby’s tegen de muren. Dwongen de moeders te kijken.’

Hij grijpt naar zijn machinegeweer, richt het op Valentin.

‘Ze dwongen hen te kijken. Hoor je!’

Valentin knikt. Hij stelt zich voor hoe de jonge soldaat zich een weg naar deze stad heeft gevochten, kogels in vijanden heeft geschoten, meter voor meter het verleden probeerde terug te veroveren. Valentin wil de fles teruggeven aan de jongen. De soldaat haalt uit en slaat de fles uit Valentins handen. Ze kijken allebei naar de grond, naar de vlek die zich tussen de scherven uitbreidt. Ze zeggen niets. Valentin is niet bang meer, voelt alleen zijn slappe lichaam en de drang om te verdwijnen, hier niet te zijn. Hij wacht op wat er gebeuren gaat, weet dat hij dat niet bepaalt. Dan richt de soldaat zich op, beent naar zijn twee slapende kameraden, pakt de fles die tussen hen in ligt, draait de dop eraf en neemt een teug. Hij zakt door zijn knieën. Hij lijkt Valentin te zijn vergeten. Valentin grijpt zijn zak en loopt zonder om te kijken naar buiten. Hij trekt een korte sprint, duikt dan de eerste zijstraat in. Met zijn rug tegen een muur hijgt hij even uit.

Hij denkt aan de moeders in Rusland, aan zijn eigen moeder. Lange, golvende zwarte haren die ze altijd los droeg, behalve als het sabbat was, dan droeg ze die in een knot. Zelfverzekerd en koppig, een combinatie van eigenschappen die ertoe leidde dat moeder geregeld ruzie had, niet alleen met haar echtgenoot, maar met iedereen die haar in haar ogen niet serieus nam of haar mening negeerde. Ze had de neiging zaken wat negatief te zien, maar was ook niet zo eigenwijs dat ze dat niet van zichzelf wist. Moeder was trouw. Als je haar voor je had gewonnen, liet ze je nooit meer vallen. En vader had haar voor zich gewonnen, een paar jaar nadat ze in Berlijn waren gearriveerd. Zijn karakter verschilde niet veel met dat van haar, ook hij was ontzettend koppig en eigenwijs; neer-